

ระบบเครือข่ายและการจัดระเบียบทางสังคมในเรือนยาว ของอุษาคเนย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งอภิปราย “เรือนยาวอุษาคเนย์” ด้วยแนวคิด “ระบบเครือข่าย” ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยและตัวกำหนดที่สำคัญของเรือนพื้นถิ่น โดยใช้เรือนยาวและเรือนหลายครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ และยังคงหลงเหลือหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วยเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในคาบสมุทรมและหมู่เกาะ ได้แก่ อิบาน มินังกะเบา ไทดำ บาดักสิมางูลุน บาดักคาโร และลัวะ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้การจัดวางสังคมเรือนยาวอุษาคเนย์มีความหลากหลายตามปัจจัยสังคมชนเผ่า ระบบเครือข่าย ข้อกำหนดทางเพศ ลำดับศักดิ์และอาวุโส แต่การจัดวางพื้นที่บ้านเรือนกลับมีแบบแผนที่คล้ายคลึงกัน สามารถแบ่งได้เป็นสองแบบ คือ 1) แบบจัดวางพื้นที่ส่วนตัวไว้ด้านเดียวไปตามจำนวนครัวเรือน และมีพื้นที่อีกด้านหนึ่งเป็นโถงยาวร่วมกัน 2) แบบจัดวางพื้นที่ส่วนตัวไว้สองข้างตามจำนวนครัวเรือน และมีพื้นที่ทางเดินกลางร่วมกัน บทความนี้สร้างองค์ความรู้เชื่อมโยงสองศาสตร์คือ สถาปัตยกรรมและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม ผ่านกรณีเรือนยาวอุษาคเนย์ ซึ่งมีแนวโน้มสูญหายไปในระยะสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ : ระบบเครือข่าย, การจัดระเบียบสังคม, เรือนยาว, อุษาคเนย์

1. บทนำ

ในกระบวนการสร้างสมวัฒนธรรมนั้น คน ความคิด สังคม มีความเกี่ยวโยงกันอย่างลึกซึ้ง เมื่อมนุษย์สร้างบ้านเรือน เขาไม่ได้สร้างวัตถุกายภาพ หากแต่สิ่งที่สร้างขึ้น คือ สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม... บ้านเรือนจึงเป็นโจทย์ที่สำคัญสำหรับการทำความเข้าใจการจจัดวางทางสังคมโดยเฉพาะเครือญาติ เพราะความชัดเจนของแบบแผนบ้านเรือน ทำให้ความกำกวมซับซ้อนของระบบสังคมเครือญาติกระจ่างชัดขึ้น

- Levi-Strauss (1983 : 171)

เรือนยาวเป็นหนึ่งในบรรดาแบบแผนการอยู่อาศัยอันน่าทึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่คนทั้งหมู่บ้าน ครอบครัว สายตระกูล หรือวงศ์วาน จะมาอยู่ร่วมกันได้ ต้องมีข้อกำหนดทางสังคมกำกับ โดยเฉพาะระบบเครือญาติ

- Loeb and Broek (1947 : 414)

เรือนยาวเป็นรูปแบบของที่อยู่อาศัยที่พบในหลายพื้นที่ทั่วโลก ลักษณะเฉพาะของเรือนยาวคือ มีตัวเรือนยาวต่อเนื่องไปหลายช่วงเสาจนมีสัณฐานความยาวต่อความกว้างแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Vellinga and Oliver, 2007) Loeb and Broek (1947: 414) กล่าวว่า เหตุปัจจัยของการอยู่ในเรือนยาว คือ การจัดระบบระเบียบทางสังคมที่เชื่อมโยงกับระบบเครือญาติ โดยมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างกลไกการอยู่อาศัยตามวิถีการดำรงชีพ สังคม วัฒนธรรม การปกครองและจิตวิทยา การจัดวางและใช้พื้นที่ ตลอดจนการสืบทอดเรือนยาวเป็นประเด็นที่ซับซ้อนเพราะเกี่ยวข้องกับระบบวิธีคิดเฉพาะตัวของกลุ่มชน ดังนั้น การศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนยาวจึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ทางมานุษยวิทยาควบคู่ไปกับการรู้ทางสถาปัตยกรรม

ในบรรดาเรือนยาวที่พบได้หลายถิ่นฐานในโลก เรือนยาวของอุษาคเนย์นับว่ามีความเฉพาะตัวหลากหลาย และซับซ้อน แสดงถึงประเด็นมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรม ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจในประเด็นของการประกอบสร้างระหว่างคน ความคิด และสถาปัตยกรรม บทความนี้มุ่งศึกษาเรือนยาวโดยตั้งประเด็นคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม (Architecture) และการจัดวางพื้นที่ (Spatial organization) กับระบบเครือญาติ (Kinship systems) และการจัดระเบียบทางสังคม (Social organization) โดยใช้กรณีศึกษาเรือนยาวของหกกลุ่มชาติพันธุ์ในคาบสมุทรและหมู่เกาะของอุษาคเนย์ ได้แก่ อีบาน มินังกะเบา ไทดำ บาดักสิมาลูนง บาดักคาโร และลัวะ

2. แนวคิดเรื่องระบบเครือญาติและการจัดระเบียบทางสังคม (Kinship systems and social organization)

ระบบเครือญาติ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ได้จากความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือการแต่งงาน Levi-Strauss (1970) นักมานุษยวิทยาสายโครงสร้างนิยมชาวฝรั่งเศสได้อธิบายแนวคิดของระบบเครือญาติที่นำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคมในหนังสือ ชื่อ The Elementary Structures

of Kinship ว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นมนุษย์มีอิสระที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกันตามความต้องการของสภาวะธรรมชาติ ภายหลังจากเมื่อมนุษย์ตระหนักถึงปัญหาจากการมีอิสระในการสมสู่กันโดยไร้ขอบเขตตลอดจนมีความก้าวหน้าในวิธีคิดเรื่องการสร้างกลุ่มเหล่า ทำให้เกิดระบบเครือญาติ กฎเกณฑ์ และนำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคมขึ้น (social organization)

ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ (2539) ชี้ให้เห็นว่าหน้าที่สำคัญของระบบเครือญาติ คือ เป็นกลไกในการแบ่งและรวมกลุ่ม กำหนดสถานภาพและบทบาท สร้างระบบเรียนรู้และค่านิยมทางสังคม ระบบเครือญาติถือเป็นหัวใจของความสัมพันธ์ในสังคมดั้งเดิมของมนุษย์ที่มีบทบาทมาถึงปัจจุบัน ประสิทธิ์ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของระบบเครือญาติที่สำคัญไว้ดังนี้

การสืบสาย สายตระกูลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในตระกูลเดียวกัน แบ่งเป็นแบบสืบสายตระกูลข้างพ่อ (Patrilineal descendant) นับญาติหรือสืบสายตระกูลข้างแม่ (Matrilinal descendant) และนับญาติหรือสืบสายตระกูลทั้งสองฝ่าย (Double descendant)

รูปแบบครอบครัว ครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกันโดยอาจมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือความสัมพันธ์สมมติ แบ่งได้เป็น ครอบครัวหน่วยกลาง (Nuclear family) ครอบครัวขยาย (Extended family) ครอบครัวพหุสามีภรรยา (Polygamous family)

รูปแบบการแต่งงาน การแต่งงานเป็นพื้นฐานการเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกัน แบ่งได้เป็น การแต่งงานแบบคู่ครองคนเดียว (Monogamy) คู่ครองหลายคน (Polygamy) ซึ่งมีทั้งแบบพหุภรรยา (Polygynous) และแบบพหุสามี (Polyandrous)

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหลังสมรส (Postmarital residence) แบ่งเป็น การอยู่กับฝ่ายชาย (Patrilocal residence) การอยู่กับฝ่ายหญิง (Matrilocal residence) การเลือกอยู่ได้ทั้งสองฝ่าย (Bilocal residence) การแยกอยู่อิสระจากพ่อแม่ การอยู่กับพี่ชายหรือน้องชายของแม่ การแยกกันอยู่ระหว่างคู่สมรส

3. การจัดระเบียบสังคมบ้านเรือน (Social organization of house)

Oliver (2003) กล่าวว่า บ้านเรือนเป็นผลผลิตทางสังคมวัฒนธรรม วรรณกรรมทางมานุษยวิทยาหลายเรื่องได้เชื่อมโยงแนวคิดของระบบเครือญาติมาสู่การจัดวางพื้นที่ และสังคมของบ้านกับเรือน (Carsten and Hugh-Jones, 1995; Izikowitz and Sorensen, 1982; Waterson, 1990) นักวิชาการทั้งสาขาสถาปัตยกรรมและมานุษยวิทยาล้วนชี้ประเด็นร่วมกันว่า ระบบเครือญาติเป็นตัวกำหนดสำคัญของลักษณะบ้านเรือน เนื่องจากเครือญาติอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเรือน บ้านเรือนจึงทำหน้าที่เกินกว่าการเป็นที่คุ้มกันกายมนุษย์จากสภาพธรรมชาติภายนอก แต่ยังเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการจัดวางหน่วยกายภาพและหน่วยสังคมขึ้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดเพื่อการอยู่ร่วมกันของเครือญาติ

ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ (2539 : 43) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบบใดก็ตามล้วนเกี่ยวพันกับระบบเครือญาติ เพราะการอยู่อาศัยหลังสมรสมีผลต่อการจัดระเบียบสังคม กฎการตั้งถิ่นฐาน

ของบ้านเรือนนั้นมีความอ่อนไหวต่อสภาพเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม เช่น ในสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม ครอบครัวที่มีสมาชิกมากก็จะได้ประโยชน์ เพราะไม่ต้องจ้างแรงงานนอกครอบครัว การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบบครอบครัวขยายจึงมีความเหมาะสมในสภาพการณ์เช่นนี้

ดังนั้น ระบบเครือญาติจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งของการจัดวางพื้นที่ทางกายภาพและสังคมของบ้านเรือนว่าจะอยู่ร่วมกันหรือแยกกันอย่างไร จะสืบเรือนเป็นมรดกอย่างไร ในทางกลับกัน บ้านเรือนจะทำหน้าที่เป็นกลไกกำหนดบทบาทและสถานภาพของคนในเครือญาติว่าเป็นอย่างไร และที่สำคัญ คือ บ้านเรือนทำหน้าที่ธำรงรักษาแบบแผนและอัตลักษณ์ของกลุ่มเครือญาติได้อย่างไร เราจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคมบ้านเรือนเป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง โดยทั้งสองส่วนเป็นทั้งปัจจัย เป็นตัวกำหนด และเป็นผลผลิตของกันและกันอย่างแยกกันไม่ขาด

4. เรือนยาวอุษาคเนย์ (Southeast Asian longhouses)

เรือนยาวของอุษาคเนย์มีความเกี่ยวข้องกับระบบเครือญาติอย่างน่าสนใจ มีทั้งเรือนครอบครัวขยาย เรือนสายตระกูล เรือนชุมชนสำหรับคนหนุ่มสาวเพื่อชดเชาและเปลี่ยนผ่านไปสู่วัยผู้ใหญ่ และเรือนหมู่บ้าน Waterson (1990: 138-144) กล่าวว่า เรือนยาวอุษาคเนย์มีความเฉพาะตัว บางเผ่าก็จัดวางพื้นที่แบบเท่าเทียมกันหมด (Egalitarian) บางเผ่าจัดวางแบบมีลำดับศักดิ์ (Hierarchy) เรือนยาวไม่จำเป็นต้องมีลักษณะยาวมากอย่างที่เข้าใจกัน อาจเป็นเรือนใหญ่สำหรับครัวเรือนเดี่ยวหลายครัวเรือนมาอาศัยอยู่ร่วมกัน หรือเป็นระบบเรือนหลายครอบครัวก็ย่อมได้ เหตุและปัจจัยที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เลือกอาศัยในเรือนยาวมีหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ เรือนยาวสามารถรวบรวมสายเครือญาติไว้ได้ดี สามารถจัดวางพื้นที่ทางกายภาพให้ทำหน้าที่กำกับและควบคุมวิถีของคนในสังคมให้เป็นไปตามที่เผ่าพันธุ์กำหนด ใช้เป็นที่ระดมกำลังทั้งเพื่อทำมาหากินและป้องกันตนในยุคที่ยังมีการรุกรานกัน เรือนยาวยังทำหน้าที่เป็นสถานประกอบพิธีกรรมชีวิตของสายตระกูล ชุมชนและหมู่บ้าน เรือนยาวจึงผนวกระบบสังคมและคติจักรวาลของชาติพันธุ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรือนยาวจึงทำหน้าที่ทั้งหน่วยอาศัยและหน่วยพิธีกรรมไปพร้อมกัน

สมมติฐานที่มาเรือนยาวของอุษาคเนย์มีหลายแนวทาง บ้างว่าเรือนยาวในคาบสมุทรมายจะมีที่มาจากทางตอนใต้ของจีน ทิเบตและแถบที่สูงทางเหนือของพม่า (Benedict, 1942) บ้างว่าเรือนยาวในหมู่เกาะน่าจะมาจากพื้นฐานระบบสังคมชนเผ่าแถบออสเตรเลียที่ยึดถือพ่อหรือแม่เป็นใหญ่ จึงเชื่อมโยงบรรพบุรุษและนับญาติให้มาอยู่ร่วมกัน (Fox, 1993) บ้างว่าเรือนยาวทั่วอุษาคเนย์เป็นการจัดวางทางสังคมดั้งเดิมที่สืบมาจากบรรพบุรุษร่วมกันของชนเผ่า (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549; Loeb and Broek, 1947) กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในเรือนยาวที่มีการศึกษากันมาก คือ มินังกะเบา อิบานหรือดาเยค บาดัก ในอินโดนีเซีย ไทดำ ไทขาว ตลอดจนลัวะ ปะหล่อง คะฉิน กะเหรี่ยง กะยาในพม่า และชนเผ่าบนที่สูงบริเวณรอยต่อลาว กัมพูชาและเวียดนาม (Sather, 1993; Waterson, 1990) แผนที่ถิ่นฐานเรือนยาวอุษาคเนย์ที่ประมวลข้อมูลได้เป็นดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของเรือนยาวอุษาคเนย์และกรณีศึกษาทั้ง 6 ชชาติพันธุ์

5. การจัดวางพื้นที่ในเรือนยาวอุษาคเนย์ (Spatial organization in Southeast Asian longhouses)

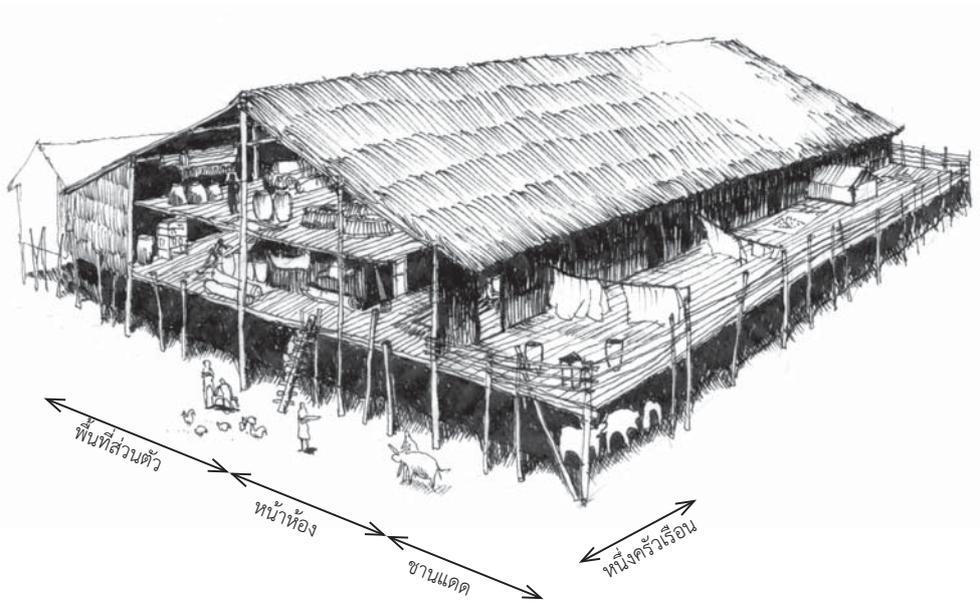
จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและการสำรวจภาคสนามเรือนยาวอุษาคเนย์ พบว่า แม้เรือนยาวมีหน้าตาและขนาดต่างกัน แต่มีความคล้ายคลึงกันในเรื่องแบบแผนการจัดวางพื้นที่ เป็น 2 แบบแผน คือ

5.1 แบบมีพื้นที่ส่วนตัวด้านหนึ่ง มีทางเดินและพื้นที่ร่วมอีกด้านหนึ่ง (Single-sided arrangement with hall)

แบบแผนนี้มีพบในหลายถิ่นฐานดังกล่าวแล้วในวรรณกรรม จึงขอยกตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ เรือนระบบโคตรตระกูลของอิบาน เรือนสืบสายตระกูลทางฝ่ายหญิงของมินังกะเบา และเรือนสืบสายตระกูลทางฝ่ายชายของไทดำ

5.1.1 เรือนยาวระบบโคตรตระกูลของอิบาน

ชาวอิบานเป็นชนวน้ำใช้ชีวิตอยู่กับแม่น้ำทั้งเพื่อดำรงชีพ สังคมและวัฒนธรรม การตั้งเรือนมักตั้งขนานลำน้ำและใช้ลำน้ำเป็นหน้าเรือน การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของอิบานเป็นการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในระบบโคตรตระกูล (Clan) แบบอยู่กับฝ่ายหญิงและสืบมรดกทางมารดา (Matrilocal residence/Matrilineal) หัวเรือนเป็นจุดกำเนิดเรือน มีเสาแม่กำกับไว้ เมื่อมีพิธีกรรม หัวหน้าเรือนจะนั่งที่จุดหัวเรือนเสมอ และเรียงลำดับไปตามความเกี่ยวข้องจากต้นตระกูล เรือนยาวอิบานสามารถต่อความยาวออกไปได้ตามเท่าที่มีความเกี่ยวข้องทางแม่กัน และมีที่ดินเพียงพอให้ขยาย การต่อโครงสร้างเรือนในแนวยาวของเรือนจะต้องดูแนวไม้ ใ้ยอดไม้หันมาทางหัวเรือนเสมอ (Sather, 1993; Waterson, 1990)

ภาพที่ 2: เรือนยาวของอิบาน บนเกาะบอร์เนียว ปรับปรุงจาก Oliver (2003)

เรือนยาวอโบรินเป็นเรือนยาวแบบต่อเนื่องโดยจัดวางพื้นที่ให้แต่ละห้องครัวเรือนมีพื้นที่หนึ่งช่วงเสา มีเตาไฟคนละ 1-2 เตาเป็นเครื่องหมายของพื้นที่ครัวเรือนที่อยู่ด้านในสุด ส่วนพื้นที่ร่วมอยู่หน้าห้องและหน้าเรือน มีการใช้พื้นที่แต่ละส่วนดังนี้

พื้นที่ส่วนตัว อยู่ในช่วงเสาที่ติดกับผนังตลอดแนวด้านยาว มักมีฝากันเพื่อใช้เป็นที่นั่งนอนของคู่แต่งงานแล้วหรือครอบครัวที่มีลูกยังเล็ก มีช่องขึ้นสู่ห้องใต้หลังคาที่ใช้เก็บของมีค่าของครัวเรือน โดยเฉพาะสมบัติตกทอดจากบรรพบุรุษที่ใช้แสดงสิทธิ์ในการสืบเรือนให้ลูกเมื่อพ่อแม่ตายลง

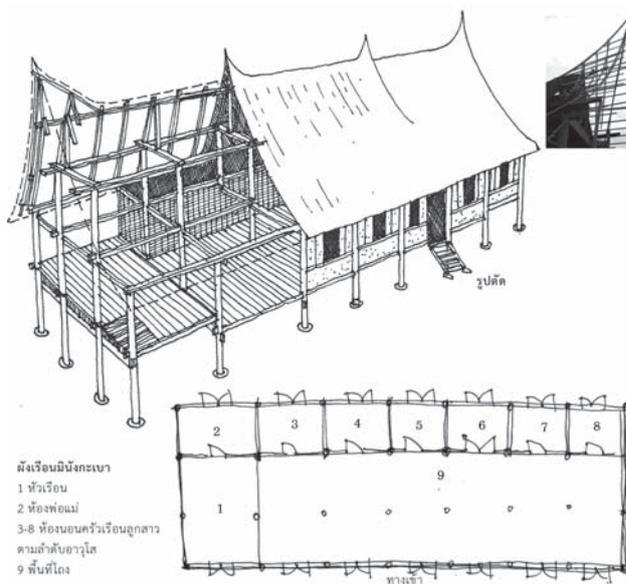
พื้นที่ร่วม เป็นพื้นที่หน้าห้องส่วนตัว นับจากประตูหน้าห้องมาจนถึงปลายชานแดด เป็นพื้นที่ซึ่งครัวเรือนที่อาศัยในช่วงเสานั้นใช้เพื่อพบปะสังสรรค์กับสมาชิกในเรือน ใช้เป็นที่นอนของเด็กผู้ชาย ชายหนุ่มที่ยังไม่ออกเรือนไป ตลอดจนแขกที่ค้างคืนในเรือน พื้นที่ส่วนนี้เปิดโล่งต่อเนื่องยาวตลอดเรือนยาวไม่มีกั้นใดๆ ใช้เป็นพื้นที่พิธีกรรมชีวิตต่างๆ ระหว่างพื้นที่ร่วมหน้าห้องกับชานแดดอาจมีผนังเบาหรือราวระเบียงกั้นไว้ ใช้เป็นที่นั่งรับลม ตลอดจนรับแขก Waterson (1990 : 145) ได้กล่าวว่าเรือนยาวอโบรินเมื่อสร้างครั้งแรกมักมีความยาวช่วงเสาเท่าจำนวนครัวเรือน ในอดีตมีความยาวหลายร้อยเมตร แต่ปัจจุบันเรือนยาวได้ลดจำนวนลง ที่เหลืออยู่ก็ทรุดโทรมเพราะบางช่วงเสาถูกทิ้งร้างขาดการดูแล เรือนยาวที่สร้างใหม่มีแนวโน้มหดตัวลง และถูกใช้เพื่อการอื่น โดยเฉพาะเป็นเรือนแรมรับนักท่องเที่ยว

5.1.2 เรือนยาวสืบสายตระกูลทางฝ่ายหญิงของมิงกะเบา

มิงกะเบาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ทางตะวันตกของเกาะสุมาตรา คำว่า มิง แปลว่า ชัยชนะ ส่วน กะเบา แปลว่าควาย มิงกะเบา หมายถึง ชัยชนะของการสู้ควายซึ่งเป็นตำนานที่มาของเผ่าว่ามาจากการสู้ควาย มิงกะเบาเป็นกลุ่มเพาะปลูกทำนา การตั้งบ้านเรือนจะอยู่เป็นชุมชนหมู่บ้านเรียกว่า กัมปุง โดยองค์ประกอบหมู่บ้านจะมีบ้าน นา วัดหรือมัสยิด หอกลอง แหล่งน้ำและสุสาน (ระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี, 2556) เรือนมิงกะเบาเป็นเรือนยาวขนาดใหญ่ โดยมีความกว้างเรือนประมาณ 3 ช่วงเสา ส่วนความยาวแปรไปตามจำนวนลูกสาวในเรือน พบตั้งแต่ 6-20 ช่วงเสา ในอดีตพบเรือนมิงกะเบาที่มีคนอาศัยถึงร้อยคน (Waterson, 1990) แต่ปัจจุบันเรือนที่สำรวจพบมีขนาดเล็กลง ใช้ระบบครอบครัวขยายทางสายแม่ การอยู่กินหลังสมรสเป็นแบบฝ่ายชายแต่เข้ามาอยู่เรือนฝ่ายหญิง (Matrilocal extended family/residence) และสืบมรดกทางสายแม่ (Matrilinal descendant) มิงกะเบาจึงเป็นแบบแผนของการตั้งถิ่นฐานที่ผู้หญิงมีบทบาทสูง ขนาดเรือนเป็นไปตามจำนวนลูกสาวเมื่อสร้างเรือน (Vellinga, 2004) เรือนมิงกะเบา มีรูปทรงหลังคาเป็นยอดแหลมหลายยอด จำนวนยอดมักหมายถึงจำนวนลูกสาว ส่วนความวิจิตรบรรจงของยอดเรือนที่ทำด้วยเงินประดับอัญมณี ตลอดจนงานไม้แกะสลักทั่วเรือนเป็นเครื่องบ่งบอกฐานะทางเศรษฐกิจและสถานะในสังคม เรือนหลังใหญ่ที่สุดจึงมักเป็นของหัวหน้าหรือกษัตริย์

การจัดวางพื้นที่ภายในของเรือนมิงกะเบาเป็นไปตามลำดับศักดิ์ของเครือญาติทางสายมารดา การเข้าหน้าเรือนใช้บันไดที่อยู่ทางด้านใน ในเรือนจัดวางพื้นที่เป็นสองส่วนโดยมีห้องส่วนตัวอยู่ด้านหนึ่งและมีโถงร่วมกันอยู่อีกด้านหนึ่ง เรือนมิงกะเบา มีหัวเรือนและท้ายเรือนชัดเจน ระดับพื้นที่ส่วนหัวเรือนจะยกขึ้นเพื่อให้มีระดับต่างจากส่วนอื่น ห้องที่ติดกับหัวเรือนเป็นห้องเจ้าเรือน ห้อง

ติดกับห้องเจ้าเรือนเป็นห้องลูกสาวคนหัวปี เป็นลูกคนที่จะได้รับมรดกสืบเรือนต่อจากแม่ ห้องถัดมาเป็นห้องนอนของลูกสาวคนถัดไป ห้องสุดท้ายเป็นห้องลูกสาวคนเล็ก ไกลกันเป็นทางไปสู่เรือนเล็กที่เป็นครัว เมื่อแต่งงานลูกเขยจะย้ายเข้ามาอยู่ในเรือนผู้หญิงในห้องส่วนตัวของลูกสาวที่ถูกกำหนดมาแต่เดิม เมื่อมีลูกก็จะนอนรวมกัน โดยเฉพาะลูกสาวที่ยังไม่ออกเรือน ส่วนลูกชายมักนอนในโถงกลางหรืออยู่กับญาติและใช้เวลาส่วนใหญ่ในมัสยิดเพื่อขัดเกลาและเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เรือนมิงกะเบาทึบที่หลงเหลืออยู่ปัจจุบันยังคงใช้อาศัย เรือนใหญ่มักอยู่อาศัยไม่ครบจำนวนห้อง หรือถูกปิดไว้เนื่องจากไม่มีผู้สืบเรือนอาศัยอยู่หรือทรุดโทรมขาดการดูแล จะใช้ก็เฉพาะในเวลาประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีแต่งงานและทำศพ

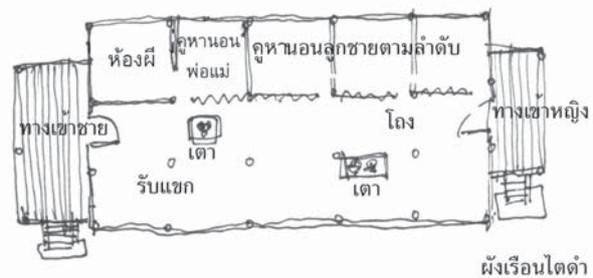
ภาพที่ 3: เรือนยาวมิงกะเบา บนเกาะสุมาตรา ภาพจากภาคสนามและภาพปรับปรุงจาก Vellinga (2004)

5.1.3 เรือนยาวสืบสายตระกูลทางฝ่ายชายของกลุ่มไทดำ

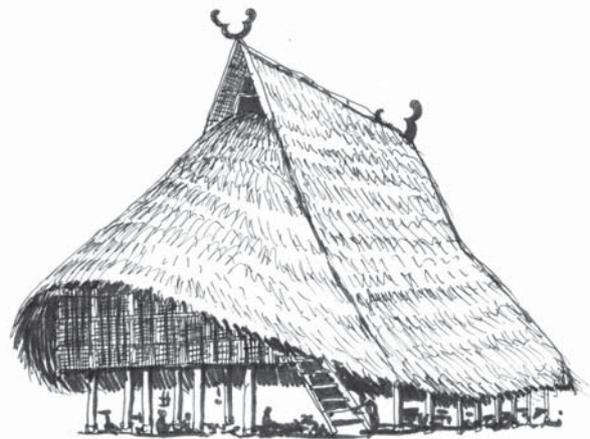
ไทดำเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ในดินแดนสิบสองจุไท แถบลุ่มน้ำดำและน้ำแดงในเวียดนามเหนือ เป็นกลุ่มเพาะปลูกข้าวแบบนาดำในที่ราบเชิงเขาด้วยระบบเหมืองฝายแบบดั้งเดิม นิเวศหมู่บ้านจึงมีบ้าน นา เขาและแหล่งน้ำ และระบบปกครองหมู่บ้านเป็นระบบอาวุโสผสมผสานกับระบบศักดินา ลักษณะเครือญาติของไทดำมีทั้งแบบครอบครัวหน่วยกลางประกอบด้วย สามีภรรยาและลูก และแบบครอบครัวขยายทางฝ่ายชาย ประกอบด้วยปู่ย่า พ่อแม่สามี สามี ภรรยาและลูก ตลอดจนครอบครัวของน้องชายสามีด้วย จัดเป็นระบบครอบครัวขยายทั้งในแนวยืนที่มี 3-4 ชั่วคนอยู่ร่วมกันและเป็นครอบครัวขยายในแนวนอนที่มีครัวเรือนของพี่น้องร่วมสายเลือดซึ่งแต่งงานแล้วยังอยู่ร่วมเรือนกัน โดยมีบรรพบุรุษหรือค้ำของสายตระกูลร่วมกัน

ไทดำมีคติการจัดวางเรือนที่อ้างอิงทั้งระบบเครือญาติ เพศ อาวุโส และสายตระกูล การจัดวางพื้นที่ในเรือนไทดำแบ่งเป็นสองฝั่งตามยาว ฝั่งหนึ่งเป็นห้องผีและห้องส่วนตัวของครัวเรือน อีกฝั่งหนึ่งเป็นโถงร่วมของเรือนที่เปิดโล่งตลอดความยาว ส่วนที่เป็นห้องจะเรียงลำดับจากหัวเรือนไปท้ายเรือน อ้างอิงระบบอาวุโสตามสายเครือญาติฝ่ายสามี ห้องแรกที่หัวเรือนเป็นห้องผี (กะล้อห้อง) มีความกว้างหนึ่งช่วงเสาใช้ตั้งหิ้งผีและทำพิธีเช่นผีเรือน ถัดจากห้องผีเป็นส่วนนอนของผู้อาวุโสซึ่งอาจเป็นปู่ย่าหรือพ่อแม่มีขนาดกว้าง 1-2 ช่วงเสา ห้องถัดมาเป็นส่วนนอนของครัวเรือนของลูกชายคนโต ห้องถัดไปเป็นห้องของครัวเรือนลูกชายคนถัดไปจนครบจำนวน ในเรือนจะมีเสาสำคัญ ได้แก่ เสาแอกอยู่ใกล้ห้องนอนเจ้าเรือนและห้องผี ส่วนห้องครัวจะอยู่ในโถงกลางเรือนหรือท้ายเรือน โดยทำการระบะไฟและตั้งก้อนเส้าเพื่อจุดเตาไฟ เรือนไทดำถือว่าเป็นพื้นที่เฉพาะของสายตระกูล ดังนั้น การใช้พื้นที่และเข้าออกเรือนจึงมีกฎเกณฑ์กำหนดทั้งของคนใน และนอกตระกูล โชติมา จตุรวงศ์ (2540: 111-113) อธิบายว่า ห้องโถงกลางของเรือนมีประตู 2 ด้าน ได้แก่ ด้านชานและกว๊าน คนสกุลอื่นจะเข้าไปทางด้านกว๊านไม่ได้เพราะเป็นที่ตั้งของเสาผีเรือน อนุญาตเฉพาะหมอเสนชั้นผู้ท้าวกับคนตระกูลเดียวกัน ใช้ขึ้นลงในช่วงทำพิธีเสนผีเรือน ส่วนชานสามารถใช้เป็นทางขึ้นลงของแขกที่เป็นคนตระกูลอื่นตลอดจนคนในเรือนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ฝั่งเรือนไตดำ

ภาพที่ 4: เรือนไทดำ ปรับปรุงจาก วีระ อินพั้ง และคณะ (2551)

เนื่องจากระบบเครือญาติแบบสายตระกูลและค่านิยมการอยู่ร่วมเรือนของฝ่ายสามีหลังสมรสได้กลายเลื่อนไปมาก เรือนไทดำที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงมีแนวโน้มลดขนาดลง เป็นเรือนยาวไม่กี่ช่วงเสา ทั้งยังปรับเปลี่ยนไปไปตามค่านิยมเรื่องความเสมอภาค จึงไม่มีสูตรการวางเรือนแบบมีขานหน้าหลังที่กำหนดด้วยเพศ รูปทรงหลังคากระดองเตาก็ได้เลือนหายไปตามเทคโนโลยีช่างสมัยใหม่ เรือนพื้นถิ่นไทดำที่สามารถเป็นกรณีศึกษาเรือนยาวในคดีการวางตามระบบเครือญาติจึงหาได้ยาก ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในเรือนที่มีขนาดและความซับซ้อนน้อยลง ยังคงยึดถือเรื่องการอยู่อาศัยหลังสมรส การสืบเรือน ลำดับอาวุโสและเรื่องพื้นที่ทางเพศอยู่บ้าง เพียงแต่เคร่งครัดและซับซ้อนน้อยลงไป

จากการศึกษาเรือนที่มีแบบแผนการจัดวางพื้นที่เรือนตามยาวแบบมีพื้นที่ส่วนตัวด้านหนึ่ง และพื้นที่ร่วมอีกด้านหนึ่งของทั้งสามกลุ่ม คือ เรือนยาวระบบโคตรตระกูลและหมู่บ้านของอิบาน เรือนยาวสืบสายตระกูลทางฝ่ายหญิงของมินังกะเบา และเรือนยาวสืบสายตระกูลทางฝ่ายชายของไทดำได้แสดงให้เห็นถึงการวิเคราะห์โดยใช้สถาปัตยกรรมเป็นหน่วยศึกษา และใช้ระบบเครือญาติเป็นตัวแปรและปัจจัยที่ก่อให้เกิดสถาปัตยกรรม เราจะเห็นได้ว่า เรือนยาวทั้งสามกลุ่มเมื่อมองจากภายนอกจะแตกต่างกันด้วยรูปลักษณะหน้าตา แต่เมื่อเปิดหลังคาแล้วมองการจัดพื้นที่ภายในพบว่า มีวิธีการจัดวางและใช้พื้นที่ที่คล้ายกัน คือ แบ่งตามยาวเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย พื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ร่วม การจัดวางแบบแจกข้างเดียวอาจทำให้เรือนมีสัดส่วนแคบและยาว แต่กลไกในการขยายโถงหน้าห้องส่วนตัวให้กว้าง ทำให้เกิดความโปร่งโล่งสบายในเรือน ไปพร้อมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมแบบอเนกประสงค์เพื่อใช้ร่วมกันของคนในเรือนตามวิถีสังคมวัฒนธรรม

แม้ระบบเครือญาติของทั้งสามกลุ่มจะต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่วิถีคิดของการจัดวางพื้นที่ตามระบบสังคมเครือญาติกลับคล้ายกัน เช่น จัดวางพื้นที่ส่วนตัวให้ลำดับการเข้าถึงอยู่ด้านในสุด สร้างพื้นที่ร่วมเพื่อส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ของคนในเครือญาติเดียวกัน จำกัดการใช้งานของคนนอกเครือญาติหรือสายตระกูลเฉพาะส่วนที่กำหนดให้ จัดวางลำดับศักดิ์และอาวุโสตามความใกล้ชิดกับต้นตระกูล อ้างอิงหัวเรือนและการกำกับพื้นที่ต้นตระกูลด้วยเสาผีเรือน วิถีคิดเหล่านี้ล้วนเป็นการจัดระเบียบสังคมในเรือนยาวที่สื่อความหมายหลายอย่าง ทั้งการสร้างระบบสังคมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การยึดโยงกลุ่มเครือญาติด้วยการมีบรรพบุรุษร่วมกัน การจัดวางลำดับความสำคัญและสถานะของคนในเรือนโลกทัศน์ของกลุ่มที่ยึดถือการอยู่ร่วมกันว่าสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม การจัดระเบียบสังคมเหล่านี้ทำให้การอยู่ในเรือนยาวของคนนับสิบนับร้อยเป็นไปด้วยความสมัครสมานกลมเกลียว และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

5.2 แบบมีพื้นที่ส่วนตัวสองด้านมีพื้นที่ร่วมตรงกลาง (Double corridor arrangement)

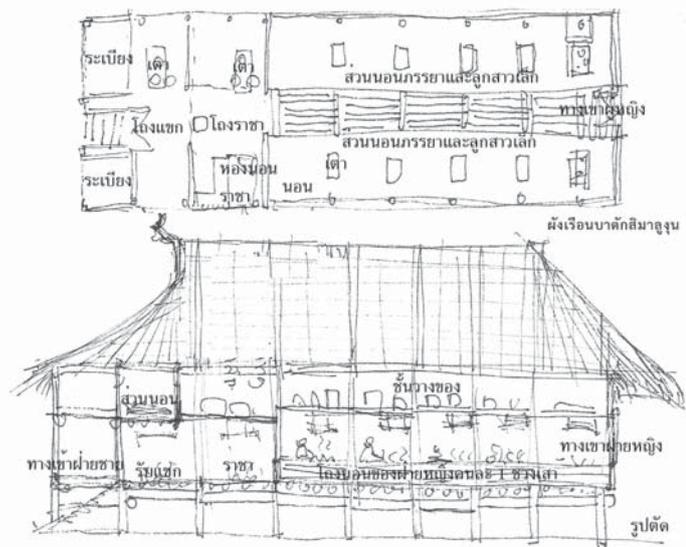
แม้การจัดวางเรือนยาวแบบแรกมีข้อดีเชิงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม เป็นเรือนที่โปร่งโล่งอยู่สบายและมีพื้นที่ทั้งกายภาพและสังคมที่กว้างขวาง แต่ก็มีข้อด้อยบางประการ โดยเฉพาะข้อจำกัดในการจัดวางห้องส่วนตัวให้เพียงพอกับตามจำนวนครัวเรือน อีกทั้งความเชื่อของหลายกลุ่มไม่นิยมเปิดเรือนให้โล่งด้วยเหตุผลของความปลอดภัยทั้งทางกาย เนื่องจากสังคมดั้งเดิมของอุษาคเนย์มีการรุกรานระหว่างเผ่ามาก่อน และความมั่นคงทางใจเนื่องจากส่วนมากมีความเชื่อว่าผีและสิ่งเหนือธรรมชาติอาจเข้ามาทำร้ายคนได้หากเรือนเปิดโล่งเกินไป เรือนยาวในแบบจัดวางห้องทั้งสองด้านและ

มีทางเดินตรงกลางจึงเป็นแบบแผนที่ใช้กันค่อนข้างมาก เรือนยาวที่จะยกมาเป็นตัวอย่างในแบบแผนนี้คือ บาดักสิมาลุงน บาดักคาโร และลัวะ

5.2.1 เรือนยาวของครอบครัวแบบพหุภรรยาของบาดักสิมาลุงน

บาดักสิมาลุงนเป็นชาติพันธุ์บาดักกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเกาะสุมาตรา ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า บาดักเป็นกลุ่มเพาะปลูกที่วิวัฒนาการมาจากสังคมนายพราน เคยมีลัทธิล่าหัวและกินเลือดเนื้อมนุษย์มาก่อน จึงสร้างเรือนให้มีขนาดใหญ่ ปกครองโดยผู้นำ มีปราการป้องกันบ้านเรือนอย่างแน่นหนา และมีโครงสร้างเสาเรือนใหญ่มากเพื่อกันการปะทะของกลุ่มศัตรูที่มักเอาเสาขนาดใหญ่มาชนเรือนให้ล้มลง บาดักสิมาลุงนเป็นหนึ่งในกลุ่มที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่โดยเฉพาะระบบเครือญาติและการปกครองแบบโคตรหรือสายตระกูล (Clan) เพื่อระดมกำลังคนทำมาหากินและป้องกันตนเองได้ง่าย มีระบบครอบครัวและการแต่งงานแบบพหุภรรยา (Polygynous) โดยเฉพาะชนชั้นปกครองและกษัตริย์มักมีภรรยาหลายคน ปัจจุบันบาดักสิมาลุงนได้เปลี่ยนมาเป็นครอบครัวสามีเอกภรรยาเหมือนคนอินโดนีเซีย (Sebeth, 1991)

เรือนยาวของบาดักสิมาลุงนที่ยกมาศึกษา ชื่อว่า เรือนโบลอน หรือรุมหาโบลอน เป็นกรณีศึกษาเรือนยาวของครอบครัวแบบพหุภรรยาของกษัตริย์ที่หลงเหลืออยู่เพียงหลังเดียวในเกาะสุมาตรา เป็นเรือนของกษัตริย์ที่มีภรรยาพร้อมเรือนเดียวกันถึง 24 คน โดยยึดถือปัจจัยเครือญาติเป็นสำคัญ ทั้งเรือนอยู่กันด้วยระบบโคตรหรือสายตระกูล (Clan) มีฝ่ายชายเป็นใหญ่ที่สุดในเรือนสายตระกูล (Patriarchal) หลังแต่งงานภรรยาทุกคนต้องย้ายมาอยู่กับเรือนเดียวกัน (Patrilocal) การสืบเรือนเป็นไปทางทายาทชายคนหัวปี (Patrilineal)

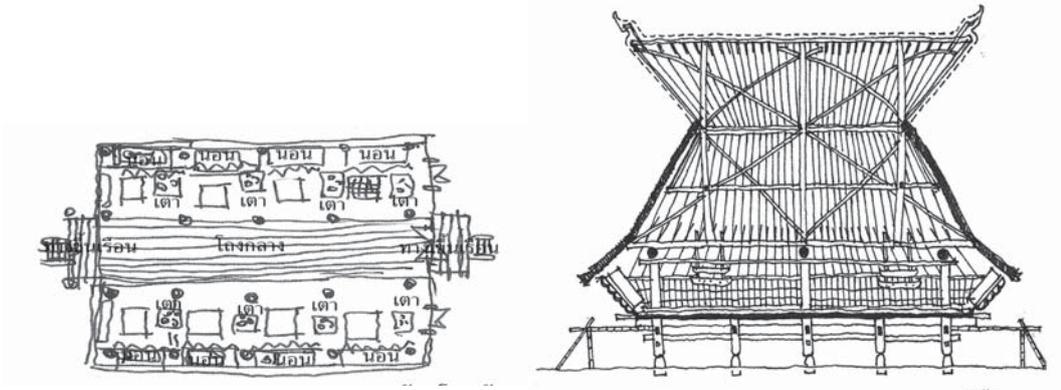
ภาพที่ 5: เรือนยาวบาดักสิมาลุงน (ภาพจากภาคสนาม)

การจัดวางพื้นที่ในเรือนแบ่งพื้นที่หลักเป็นสองส่วน คือ โถงหน้ามีขนาดยาวประมาณ 3 ช่วงเสาๆ ละ ประมาณ 5-6 เมตร เป็นพื้นที่ของกษัตริย์เป็นการส่วนตัวหรือใช้เวลาอยู่กับชายาที่ได้รับเลือกให้เข้าเฝ้าเท่านั้น ส่วนหน้านี้ถูกยกขึ้นสูงกว่าส่วนอื่น และมีเวรยามเฝ้าสองข้างประตูทางเข้าเมื่อเข้าสู่โถงของกษัตริย์จะมีพื้นที่นั่ง มีเตาไฟจำนวน 2 เตา เตาหนึ่งสำหรับกษัตริย์และชายาใช้ดื่มชาและอาหาร อีกเตาหนึ่งสำหรับแขกหรือและข้าราชการที่ใกล้ชิด ในโถงนี้มีเครื่องดนตรี กลอง ฆ้อง ขับกล่อม มุมหนึ่งของห้องมีคอกยกพื้นปิดล้อมทุกด้านขนาดพอดีคน 2 นอนร่วมกันได้ เป็นที่บรรทมของกษัตริย์และชายา และยังมีที่ส่วนตัวที่ชั้นลอยใต้หลังคาสำหรับการพักผ่อนหลับนอนด้วย ในโถงนี้เป็นที่ส่วนตัวของกษัตริย์กับชายาที่เข้าเฝ้าเท่านั้น ชายาที่มีได้มีเวรเข้าเฝ้าไม่อาจล่วงล้ำเข้ามาในเวลาที่ยกษัตริย์ไม่เรียกหา ด้านในสุดของโถงกษัตริย์เป็นประตูเชื่อมไปสู่ส่วนอาศัยของชายาทุกพระองค์ในยามมิได้เข้าเฝ้า

โถงด้านในเป็นส่วนอาศัยของชายาแบ่งเป็นสองข้าง ใช้เป็นส่วนอาศัย หลับนอน เลี้ยงลูกที่ยังเล็ก ทั้งสองส่วนนี้ถูกยกพื้นสูงประมาณ 70 เซนติเมตร มีทางเดินกลางกว้างประมาณ 1.50 เมตร ทอดยาวตลอดเรือน ปลายทางเดินเป็นประตูทางเข้าออกของชายา การแบ่งพื้นที่กำหนดให้หนึ่งช่วงเสาขนาดประมาณ 4 เมตรเป็นส่วนอาศัยของชายาสององค์ โดยมีเตาไฟร่วมกันหรืออาจแยกกันได้หากจำเป็น ชายาแต่ละองค์พร้อมทั้งลูกที่ยังเล็กจะนอนข้างหนึ่งของเตาไฟ โดยให้เตาไฟคั่นกลางระหว่างสองครัวเรือนย่อย ในโถงจึงมีช่วงเสาประมาณ 6 ช่วง เมื่อจัดวางพื้นที่ในโถงภรรยาเป็นสองข้างจึงมีเตาไฟอย่างน้อย 12 เตา อยู่ร่วมกันถึง 24 ครัวเรือน รวมแล้วจึงมีคนอาศัยอยู่บนบรั้อยคน ลำดับของชายาจัดวางตามอาวุโสของระบกระสมรส ผู้มาก่อนได้อยู่ใกล้โถงกษัตริย์ หากถึงแก่กรรม ชายาคคนถัดไปสามารถเลื่อนตำแหน่งมาแทนที่ได้ (Waterson, 1990: 215-222) เรือนยาวवादักสิมางูลุนเป็นเรือนขนาดยาวเกือบ 60 เมตร ลักษณะภายนอกแสดงพื้นที่กษัตริย์อย่างชัดเจน ทั้งโครงสร้างเสาที่ใหญ่แน่นหนา และการประดับประดาเสา ผนังและหลังคาที่มากกว่าส่วนนอนของภรรยา แสดงให้เห็นถึงอำนาจในเรือนของเพศชายที่เป็นผู้นำเหนือเพศหญิงในสังคมพหุภรรยา ทั้งยังแสดงลักษณะสังคมชนเผ่าที่มีการป้องกันตนเองสูงด้วย

5.2.2 เรือนยาวหลายครอบครัวของবাদักคาโร

বাদักคาโรเป็นกลุ่มবাদักอีกกลุ่มหนึ่ง มีถิ่นฐานแถบเมืองเบราสตากีในสุมาตราใกล้กับกลุ่มবাদักโตบาซึ่งอาศัยอยู่รอบทะเลสาบโตบา บาดักคาโรเป็นกลุ่มเพาะปลูกและเคยอยู่ในวัฒนธรรมล่าหัวและกินเนื้อมนุษย์ มีความเชื่อเรื่องการปิดล้อมเรือนที่แน่นหนาเพื่อกันศัตรู ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น บาดักคาโรมีระบบครอบครัวขยายทางสายมารดา เมื่อแต่งงานฝ่ายชายจะย้ายมาอยู่ในเรือนฝ่ายหญิง (Matrilocal extended family/residence) ซึ่งคล้ายกันกับกลุ่มมินังกะเบา การสืบเรือนเป็นไปตามทายาทคนหัวปีที่ป็นหญิง (Matrilineal descendant)

ภาพที่ 6: เรือยาวของบatakคาโร ภาพจากภาคสนามและปรับปรุงจาก Dominig (1980)

การจัดวางเรือนของบatakคาโรเป็นแบบแผนที่พบมากในสังคมเครือญาติที่มีระบบครอบครัวขยาย โดยเฉพาะครอบครัวขยายสองทาง คือ ทางแนวตั้ง มีสมาชิก 2-3 รุ่นอยู่ร่วมเรือน และในแนวนอน คือ มีครัวเรือนของพี่น้องมาอาศัยร่วมกัน และในหลายกรณีอาจมีครัวเรือนของญาติมาอาศัยอยู่ร่วมด้วย การกำหนดขนาดเรือนบatakคาโรมาจากขนาดครัวเรือนพื้นฐานที่มีมาแต่โบราณ ครอบครัวหนึ่งมักมีลูก 4-8 คน แบบแผนของเรือนบatakคาโรมีขนาดเท่าๆ กัน คือ กว้างประมาณ 3 ช่วงเสา ยาว 4-6 ช่วงเสา หรือกว้างประมาณ 12 เมตร ยาวประมาณ 16 ถึง 24 เมตร เรือนขนาด 4-6 ช่วงเสา เมื่อแบ่งสองข้างจึงอยู่ได้ถึง 8-12 ครอบครัวเดี่ยว ทั้งเรือนจึงรองรับสมาชิกได้หลายสิบคน เรือนบatakคาโรที่ใหญ่หรือเล็กกว่า 4 เสา 8 ห้องนอนมีพบค่อนข้างน้อย เพราะสูตรการสร้างเรือนและสัดส่วนหลังคาที่ลงตัวได้ถูกกำหนดมาแต่เดิม

จะเห็นได้ว่า เรือนยาวของลัวะแบ่งพื้นที่ทั้งตามกว้างและยาว ตามกว้างจะแบ่งเป็นห้องส่วนตัว ที่เตาไฟ และทางเดินกลาง ที่เตาไฟและห้องส่วนตัวแบบสมมาตรกัน ทางเดินกลางนับว่าสำคัญในการเชื่อมโยงครัวเรือนด้วยกัน มีการหมายชื่อเรียกไม้ที่วางยาวตลอดเรือนว่า ไม้แป้นตอง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทางเดินยาวต่อเนื่อง ทำให้เวลาเดินไม่กระทบพื้นเรือนส่วนอื่น (Saicharont, 2010) เนื่องจากเรือนลัวะมีขนาดใหญ่ ทำให้มีโครงสร้างค่อนข้างแน่นหนา อีกทั้งอยู่ในเขตอากาศหนาว จึงมักทำหลังคาจั่วปั้นหยาที่ชายคายาวเกือบจรดดินและยังนิยมขยายพื้นที่ด้วยการต่อเสาห้อยขยายความเพิ่มช่วงเสาให้มากขึ้นอีก แต่เมื่อพิจารณา จำนวนครัวเรือนจึงมีผลโดยตรงต่อจำนวนช่วงเสาและความยาวของเรือน เรือนของครอบครัวที่เพิ่งสร้างใหม่แม้ลูกยังเล็ก ก็มักเป็นเรือนแบบ 4 ส่วนนอน มีห้องพ่อแม่ 1 ห้อง และเตรียมห้องลูกสาวเผื่อไว้อย่างน้อย 3 ห้อง เมื่อเมื่อครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยายในอนาคต

กล่าวโดยสรุปการจัดวางแบบแบ่งสองข้างมีทางเดินกลางมีข้อดีคือสามารถลดความยาวของเรือนได้มากกว่าแบบแจกข้างเดี่ยว ทั้งนี้เพราะเรือนยาวเป็นเรือนที่มีครัวเรือนย่อยอยู่ร่วมกัน และทุกครัวเรือนต้องการพื้นที่ส่วนตัวเพื่อดำเนินกิจกรรมของตนไปตามวิถี ด้วยหลักการของการแบ่งพื้นที่ตามโครงสร้างช่วงเสาการแบ่งแบบ 2 ข้างทำให้สามารถร่นระยะความยาวเรือนลงได้ถึงครึ่งหนึ่ง

การจัดวางพื้นที่ในเรือนबाटักคาโรเป็นแบบแผนที่พบมากในเรือนครอบครัวขยายที่มีหลายครัวเรือนอยู่รวมกัน การจัดวางพื้นที่ที่มีความเรียบง่าย มีทางขึ้นสองทาง เมื่อขึ้นบันไดจะมีชานแดดเล็กๆ เมื่อเข้าประตูไปจะเป็นโถงใหญ่ มีเตาไฟเรียงรายสองข้างโถงในทุกช่วงเสา แต่ละช่วงเสาเป็นของหนึ่งครัวเรือน รอบเตาไฟเป็นทั้งพื้นที่อาศัยและหลังนอนของสมาชิกที่ยังเล็กหรือยังไม่แต่งงาน ถัดจากเตาไฟเป็นห้องส่วนตัวของสามีภรรยา เรียงกันไปห้องละหนึ่งช่วงเสาเท่าๆ กัน ตัวห้องมักปรับระดับเล็กน้อยให้ต่างจากโถงกลาง เมื่อมองในเรือนจะเห็นโถงกลางขนาดใหญ่ความยาวตลอดเรือน ความสูงทะลุถึงหลังคา มีเตาไฟเป็นจังหวะไปทุกช่วงเสา เตานั้นมักจูดไว้ต่อเนื่องทำให้เรือนมีควันลอยขึ้นสู่หลังคาตลอดทั้งวัน ในโถงมีสมาชิกของทั้งครอบครัวขยายอยู่หลายคน ทุกคนแก่ คนหนุ่มสาวและเด็กเล็ก แต่ไม่ปะปนกันเพราะมีกฎหนึ่งช่วงเสาหนึ่งครัวเรือนกำกับไว้

ในเรือนबाटักคาโรไม่มีลำดับอาวุโสมากนัก เพียงกำหนดให้ผู้อาวุโสที่รับสืบเรือนอยู่ใกล้เสาผีหน้าเรือน ส่วนลูกสาวที่แต่งงานแล้วได้อยู่ในห้องส่วนตัวตามลำดับ กติกานี้ไม่ถึงกับเปลี่ยนแปลงไม่ได้ หากช่วงเสาวางลงก็อาจนอนให้น้องหรือญาติอยู่ได้ นอกจากนี้ बाटักคาโรยังมีความเชื่อและนับถือผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษมาก การสร้างเรือนจึงมีพื้นที่ให้ผีอยู่ได้หลังคา เรือนबाटักคาโรจึงจัดเป็นเรือนที่มีสัดส่วนหลังคาใหญ่มากเมื่อเทียบกับตัวเรือน มีโครงสร้างที่วิจิตรบรรจงใช้ไม้ไผ่รับหลังคาหลายชั้น เป็นเรือนที่โครงสร้างหลังคาที่ซับซ้อนมากที่สุดแห่งหนึ่งในอุษาคเนย์ ทั้งยังประดับส่วนหลังคามากกว่าส่วนอื่น นอกจากผีเรือน बातักคาโรยังเกรงกลัวผีร้าย จึงไม่นิยมเปิดช่องเปิดในเรือน แต่ละช่วงเสาอาจมีช่องเปิดเล็กๆ หรือไม่มีเลย แม้แต่ประตูยังมีขนาดเล็กที่คนต้องก้มหัวลอดเข้าไป (Dominig, 1980)

5.2.3 เรือนยาวหลายครอบครัวของลัวะ

แบบแผนเรือนที่คล้ายกันกับबाटักคาโร คือ เรือนลัวะหรือถิ่น เป็นชาติพันธุ์ลัวะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ซึ่งอาศัยอยู่บนคาบสมุทรของอุษาคเนย์มาแต่โบราณ เดิมอาศัยกระจายตัวในที่ราบหุบเขาตอนกลางและตอนเหนือของคาบสมุทรทั้งในพม่า ไทย ลาว และจีน ภายหลังที่ราบถูกครอบครองโดยคนหลายกลุ่ม บางส่วนได้ผสมกลมกลืนไปกับกลุ่มอื่น ในขณะที่บางส่วนอพยพไปอยู่บนที่สูงเป็นกลุ่มเพาะปลูกบนดอย แบบแผนดั้งเดิมของกลุ่มเป็นระบบครอบครัวขยาย ส่วนมากสืบสายทางบิดา แต่ก็มีพบที่สืบสายทางสายมารดา อาทิ บ้านป่ากำ จังหวัดน่าน การอยู่หลังสมรสจึงขึ้นกับกฎเกณฑ์การแต่งงานและสืบสาย

การจัดวางเรือนของลัวะเป็นแบบแผนที่พบมากในสังคมเครือญาติที่มีระบบครอบครัวขยายสองทาง คือ ทางแนวตั้ง มีสมาชิก 2-3 รุ่นอยู่ร่วมเรือน และในแนวนอน คือ มีครัวเรือนของพี่น้องมาอาศัยร่วมกันทั้งเรือนจึงมีครอบครัวเดียวอยู่ด้วยกัน 4-10 ครัวเรือน เรือนขนาดใหญ่พบที่กลุ่มลัวะหรือไตดอยในรัฐฉานตะวันออก มีครัวเรือนมากถึง 18 ครัวเรือน เรือนลัวะมีลำดับการเข้าถึงเรือนต่างจากबाटักคาโร กล่าวคือ มีชานแดด จากชานแดดเป็นชานร่ม บันไดขึ้นเรือนจะขึ้นสู่ชานร่ม ที่ชานร่มมีเตาไฟหนึ่งเตาเป็นเตาต้มชาและทำอาหารสำหรับครอบครัวที่ไม่ใหญ่นักและยังกินข้าวร่วมกัน ถัดจากชานร่มเป็นห้องหน้าซึ่งมักมีเตาอีกเตาหนึ่งสำหรับต้มชาเลี้ยงแขก เป็นที่รับแขกและประกอบพิธีกรรมโดยมีเสาผีอยู่ที่มุมหนึ่ง ถัดจากห้องหน้าไปเป็นโถงใหญ่ซึ่งบางกลุ่ม เช่น ลัวะป่ากำ จังหวัดน่าน จะไม่ให้คนนอกเรือนเข้าโดยเด็ดขาดเพราะผิดธรรมเนียม ผีอาจเคือง ในขณะที่ลัวะในพม่าอาจไม่

เรือนยาวที่จัดวางแบบนี้จึงมีพื้นฐานสั้นกว่าเรือนยาวแบบแรก การอยู่เรือนยาวมีโถงกลางจึงเป็นการแก้ปัญหาที่เหมาะสม (Practical solution) นอกจากนี้ เรือนยาวแบบแจกสองข้างยังเป็นไปตามข้อจำกัด เงื่อนไขและกลไก ความเชื่ออื่นๆ อาทิ ข้อจำกัดของที่ดินและทรัพยากรปลูกสร้าง ในกรณีการสร้างเรือนยาวมากทำได้ยากเพราะที่ดินไม่อำนวยหรือหาไม้ขนาดยาวได้ยาก เงื่อนไขเรื่องการดำรงชีพที่ต้องอยู่ร่วมกันใกล้ชิดเพื่อเกะเกณฑ์แรงงานปรึกษาหารือกันได้ง่าย กลไกการป้องกันตนเองเพื่อความมั่นคงปลอดภัยในยุคที่ยังรุกรานกันระหว่างเผ่า ทำให้ต้องการการปิดล้อมที่แน่นอน หรือตลอดจนความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเร้นลับ จึงไม่ต้องการสร้างเรือนให้โล่งเพราะอาจดึงให้ผีร้ายเข้าสู่บ้านเรือนได้ง่าย สิ่งเหล่านี้เป็นผลให้เกิดเรือนยาวในแบบที่ต่างจากแบบแรกดังกล่าวแล้ว

6. บทสรุปและอภิปรายผล

สรุปลักษณะเรือนยาวอุษาคเนย์ทั้ง 6 กลุ่มในเชิงสังคมและกายภาพได้ดังนี้

การจัดวาง	แบบแจกข้างเดียว (Single with hall)			แบบแบ่งสองข้าง (Double corridor)		
	อiban	มินังกะเบา	ไทดำ	บาคักลี มาลูนัน	บาคักคาโร	ลัวะ
ระบบครอบครัว	สายตระกูลทาง ฝ่ายหญิง	ครอบครัวชาย ทางฝ่ายหญิง	ครอบครัวชาย ทางฝ่ายชาย	ครอบครัวพหุ ภรรยา	ครอบครัวชาย ทางฝ่ายหญิง	ครอบครัวชาย ทางฝ่ายชาย หรือหญิง
การอยู่หลัง แต่งงาน	อยู่ กับ สาย ตระกูลฝ่ายหญิง	อยู่กับครอบครัว ของฝ่ายหญิง	อยู่กับครอบครัว ของฝ่ายชาย	ครัวเรือนของ แต่ละภรรยา อยู่ร่วมเรือนกัน	อยู่กับครอบครัว ของฝ่ายหญิง	อยู่กับครอบครัว ของฝ่ายชาย หรือหญิง
การสืบสาย	ลูกสาวคนโต	ลูกสาวคนโต	ลูกชายคนโต	ลูกชายคนโต ของภรรยาคน แรก	ลูกสาวคนโต	ลูกชายหรือ ลูกสาวคนโต
การจัดพื้นที่	เรือนยาวมีโถง ขนาดใหญ่ด้าน หนึ่ง มีห้องส่วน ตัวอีกด้านหนึ่ง มีชานตามยาว	เรือนยาวมีโถง ขนาดใหญ่ด้าน หนึ่ง มีห้องส่วน ตัวอีกด้านหนึ่ง ไม่มีชาน มีบันได หน้าและหลัง	เรือนยาวมีโถง ขนาดใหญ่ด้าน หนึ่ง มีห้องส่วน ตัวอีกด้านหนึ่ง มีชานด้านสกัด ทั้งสองด้าน แยก บันไดชายและ หญิง	เรือนยาวมีโถง ใหญ่ด้านหน้า ของฝ่ายชาย และภรรยา มี โถงของเหล่า ภรรยาอยู่รวม กันด้านใน มี ทางขึ้นลงแยก กันระหว่างชาย และหญิง	เรือนยาวมีโถง ทางเดินกลาง เรือน มีห้อง สองข้าง มีชาน ทั้งหน้าและหลัง	เรือนยาวมีชาน แคตด้านหน้า มีชานร่ม ห้อง หน้า และโถง อาศัย มีทาง เดินกลางเรือน มีห้องส่วนตัว อยู่สองข้าง

การจัดวาง	แบบแจกข้างเดียว (Single with hall)			แบบแบ่งสองข้าง (Double corridor)		
	อโบน	มิ่งกะเบ	โหด	บดกกล มอลูก	บดกคโร	ลัวะ
ขนาดเรอนยว คร้วเรอน จำนวนคน	ไม่จกัดขนาด >20 คร้วเรอน >100 คน	6-20 ช่วงเส	6-14 ช่วงเส	9-12 ช่วงเส	4-6 ช่วงเส	6-20 ช่วงเส
พื้นที่ส่วนตัว และเตไฟ	1 ช่วงเส 1 คร้วเรอน 1 เตไฟ	1 ช่วงเส 1 คร้วเรอน 1 เตไฟ	1 ช่วงเส 1 คร้วเรอน 1 เตไฟ	1 ช่วงเส 4 คร้วเรอน 2 เตไฟ	1 ช่วงเส 2 คร้วเรอน 2 เตไฟ	1 ช่วงเส 2 คร้วเรอน 2 เตไฟ

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นว่า แม้กลุ่มชาติพันธุ์จะมีการจัดวางทางสังคมเครือญาติต่างกัน การจัดวางพื้นที่เรอนยวอชคเนย์กลับมีแบบแผนคล้ายคลึงกัน แต่ในความคล้ายคลึงยังมีรายละเอียดเฉพาะตัว มาจากการแก้ปัญหาและสร้างทางเลือกที่เหมาะสมในการสรรรค์สร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของแต่ละกลุ่มสังคมวัฒนธรรม ความคล้ายคลึงดังกล่าวอาจสะท้อนวัฒนธรรมร่วมของภูมิภาคที่มีปัจจัยแวดล้อมคล้ายกัน (อรศิริ ปาณินท์, 2543)

เราสามารถใคร่ครวญเหตุผลที่นำไปของเรอนยวอชคเนย์ได้ในหลายมิติ นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวว่า สังคมอชคเนย์แต่เดิมถือมารดาเป็นแม่ของเผ่าพันธุ์และระบบเรอนยวเป็นวิถีจัดวางสังคมโบราณดั้งเดิมที่ต้องร่วมแรงพึ่งพากัน เรอนยวอชคเนย์มักเกิดในสังคมที่ผู้หญิงเป็นใหญ่ จะยกเว้นก็แต่กลุ่มชาติพันธุ์บนคาบสมุทรมบางกลุ่มที่มีระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งน่าจะมื้ที่มาจากระบบแม่เป็นใหญ่มาก่อน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549; Loeb and Broek, 1947) นักมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาแบบแผนบ้านเรอนได้เสนอมุมมองเรอนยวในเชิงโครงสร้างสังคม ทั้งชี้ให้เห็นว่าเรอนยวมื้หลายระบบเครือญาติทั้งแบบครอบครัวขยาย แบบสายตระกูล แบบชุมชนหรือหมู่บ้าน Waterson (1990: 156) ได้ชี้ประเด็นเชิงมานุษยวิทยาสถาปัตยกรรมว่า เรอนยวแม่เป็นเรอนอยู่ร่วมกัน หากแต่ละคร้วเรอนมีส่วนอาศัยของตนเอง โดยทั่วไปใช้พื้นที่กายภาพเป็นตัวแบ่ง เช่น ช่วงเส และใช้เตไฟเป็นสัญลักษณ์ โดยอาจใช้พื้นที่กลางหรือเตไฟร่วมกันบ้าง แต่พื้นที่ส่วนตัวจะปิดล้อมอย่างชัดเจน ในอดีตที่สภาพแวดล้อมหนาวเย็นกว่าปัจจุบัน และระบบสังคมยังล่าหลัง แต่ละคร้วเรอนมักมีเตไฟในห้องนอน เพื่อให้ความอบอุ่น และที่สำคัญ เพื่อให้แม่ลูกอ่อนได้ตม้ น้ไฟและเลี้ยงลูก ปัจจุบันการมีเตไฟในห้องส่วนตัวพบได้ไม่มากนัก เพราะการจัดวางสุขอนามัยในเรอนเปลี่ยนไป Dominig (1980) กล่าวถึงประเด็นสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีการประกอบสร้างเรอนยวว่ามีความละเอียดอ่อน เรอนยวมักมีขนาดใหญ่ ช่วงพาดกว้าง โครงสร้างเรอนยวส่วนมากจึงเป็นระบบที่ทั้งเรียบง่ายและซับซ้อนในตัวเอง แสดงถึงการใช้เทคโนโลยีพื้นถิ่นบนพื้นฐานความเข้าใจเรื่องโครงสร้างเป็นอย่างดี เรอนยวของบางกลุ่ม เช่น บาดกคโรแม้ใช้ระบบเสและคานธรรมดา แต่ก็มีโครงสร้างรับหลังคาขนาดใหญ่ที่สามารถรับแรงอัดและแรงดึงได้อย่างเหมาะสม ตัวเรอนจึงมื้ออายุยาวนานนับร้อยปี ระวีวรรณ โอบารรัตน์มณี (2556) และ Vellinga (2004) กล่าวถึงมิติการสืบทอดประเพณี

พื้นที่ในสถาปัตยกรรมว่า การดำรงอยู่ของเรือนยาวขึ้นกับเงื่อนไขของการปรับตัวของผู้อยู่อาศัย เรือนยาวเมื่อแรกสร้างมักประกอบโครงสร้างพร้อมกันแบบเอาแรงกันสร้าง ส่วนการสร้างและซ่อมแซมพื้นที่แต่ละช่วงเสา ก็จะทำกันเอง ปัญหาการอยู่ในเรือนยาว คือ นานไปอาจไม่มีใครอยู่ในบางช่วงเสา คนที่อยู่ข้างเคียงก็จะเดือดร้อน เข้าไปซ่อมแซมให้ก็ไม่ได้ แยกออกจากกันก็ไม่ได้ เรือนยาวส่วนมากเป็นเรือนพิธีกรรม ในรอบปีจะมีการเซ่นไหว้หลายครั้ง พิธีกรรมในหลายวัฒนธรรมมีค่าใช้จ่ายเลี้ยงผีและเลี้ยงแขกมากจนเกินกำลังทางเศรษฐกิจของคนในเรือน เมื่อคนอาศัยอยู่ในเรือนยาวน้อยลง ไม่มีกำลังหรือความสมัครใจจะบำรุงรักษาและทำพิธีกรรมให้เหมาะสม เรือนยาวก็เสื่อมสภาพทั้งทางกายภาพ สังคม และจิตวิญญาณ แต่หากผู้อยู่อาศัยปรับตัวในการอยู่ในเรือนยาวในยุคสมัยปัจจุบันโดยไม่มีติดกับรูปแบบมากเกินไป ย่อมสามารถผ่อนปรนเงื่อนไขธรรมเนียมการอยู่อาศัยในของเรือนยาวให้เหมาะสมกับเงื่อนไขของครอบครัวได้

บทวิเคราะห์เรื่องระบบเครือญาติ และการจัดระเบียบสังคมเรือนยาวอุษาคเนย์ได้ชี้ให้เห็นว่า เรือนยาวสัมพันธ์กับระบบเครือญาติและการจัดระเบียบทางสังคมอย่างชัดเจน เดิมทีระบบเครือญาติมีบทบาทและความศักดิ์สิทธิ์ในสังคม การจัดระเบียบสังคมมีแบบแผนเคร่งครัดจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน และปฏิบัติสืบกันมาเป็นประเพณีหลายชั่วคน แต่เมื่อระบบเครือญาติและการจัดระเบียบสังคมเสื่อมคลายลง เรือนยาวก็เสื่อมสลายตามไปด้วย กรณีศึกษาทั้งหกกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการตั้งอยู่เปลี่ยนแปลงและหมดไปของเรือนยาวด้วยเหตุหลายประการ เช่น ระบบสืบสายทางมารดาในระบบหมู่บ้านของอิวานมีความซับซ้อนน้อยลงไปมาก กลายเป็นระบบครอบครัวขยาย ทั้งยังหมดยุคการบูรณาระหว่างเผ่าไปนานแล้ว และคนรุ่นใหม่แยกย้ายกันไปทำงานในเมือง ไม่ทำเกษตรกรรมในระบบครัวเรือน ทำให้เรือนยาวแบบหมู่บ้านไม่ตอบโจทย์การอยู่อาศัยร่วมกันอีกต่อไป เมื่อสังคมพหุภรรยาและการล่าหัวมนุษย์ของบatak ลุจุนหมดไป เรือนยาวที่อยู่กัน 20-30 ครัวเรือนจึงไม่สอดคล้องกับวิถี ปัจจุบันมีเหลือเพียงเรือนเดี่ยวไว้เป็นพิพิธภัณฑสถานให้ลูกหลานได้รับรู้ เมื่อระบบครอบครัวขยายและกลไกการสืบเรือนตลอดจนการอาศัยหลังแต่งงานเปลี่ยนไป เรือนยาวของมินังกะเบา ไทดำ บาดักคาโรและลัวะ ได้ถูกปรับไปเป็นเรือนครอบครัวเดี่ยวหรือเรือนครอบครัวขยายที่มีขนาดเล็กกลง และมีการจัดวางตามเงื่อนไขของแต่ละครอบครัว เรือนยาวอุษาคเนย์จึงหายไปมากหลังยุคสมัยใหม่และยุคอาณานิคม ปัจจุบันเรือนยาวที่เหลืออยู่ปรับตัวไปตามพลวัต เช่น ปรับเปลี่ยนเป็นเรือนแรม โรงแรม พิพิธภัณฑสถานหรือศูนย์วัฒนธรรม สภาวะการณ์ของเรือนยาวจึงไม่ต่างจากสถาปัตยกรรมพื้นที่ในรูปแบบอื่นที่ต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงและปรับตัวไปตามพลวัต การอนุรักษ์ทางกายภาพอาจต่ออายุเรือนยาวทางกายภาพได้ แต่การสลายลงของระบบสังคม ยากที่จะหวนกลับไปสู่สังคมดั้งเดิมด้วยวิถีธรรมชาติ ทำให้วิถีชีวิตและสังคมวัฒนธรรมเรือนยาวอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการปรับเปลี่ยนที่ไม่เหมาะสม การสร้างฉากในเรือนยาวเป็นสินค้าท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตลอดจนการรื้อทิ้งหรือปล่อยร้างจนสูญหายหมดไปในอนาคต

ในเชิงแนวคิดทฤษฎี บทความนี้แสดงให้เห็นว่ามานุษยวิทยาและสถาปัตยกรรมนั้นเป็นประเด็นร่วมกัน การแยกการศึกษาหรือจำกัดองค์ความรู้ไปตามศาสตร์ของตน ทำให้เราขาดความเข้าใจที่ถ่องแท้เกี่ยวกับบ้านเรือนที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ นักมานุษยวิทยา Levi-Strauss (1983) ได้ชี้

ให้เห็นว่านักมนุษยวิทยาสามารถเข้าใจระบบเครือญาติผ่านสถาปัตยกรรมได้ และสถาปนิกก็สามารถอธิบายการประกอบสร้างของสถาปัตยกรรมบนพื้นฐานของเหตุผลเชิงมานุษยวิทยาได้เช่นกัน บทความนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่านักวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมสามารถทำความเข้าใจการประกอบสร้างและกลไกเชิงกายภาพของสถาปัตยกรรมผ่านปัจจัยและตัวแปรเชิงมานุษยวิทยาได้ เพียงแต่ปัจจัยเหล่านี้ อาจถูกละเลยไปในการศึกษาที่ผ่านมา แต่นับว่ายังไม่สาย หากทั้งสองศาสตร์จับมือกันสร้างองค์ความรู้ที่บูรณาการมากขึ้นในปัจจุบันและอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- โชติมา จตุรวงศ์. เรือนไทดำ กรณีศึกษา เพชรบุรี.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. 2540.
- ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. ระบบเครือญาติและการจัด
ระเบียบสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
2539.
- ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. รูปแบบบ้านเรือนของ
กลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์. เชียงใหม่: สำนัก
พิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2556.
- วีระ อินพันทัง และคณะ. "โลกของไทดำ". ใน
เรือนพื้นถิ่นไทย-ไท. หน้า 125-158.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์
ไทย. รวมพิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ศิลป
วัฒนธรรม. 2549.
- อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. ปัญหาการสร้างสรรคในเรือน
พื้นถิ่นอุษาคเนย์ กรณีศึกษา ไทย ลาว
อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ผ่านที่ว่าง มวล
และชีวิต. กรุงเทพฯ: เจพรีนธ์. 2543.
- Benedict, P.K. Thai, Kadai and Indonesian :
A New Alignment in Southeast Asia.
American Anthropologist New Series,
1942. Vol. 44, pp. 576-601.
- Carsten, Janet and Hugh-Jones, Stephen.
**About the House: Levi-Strauss
and Beyond.** Cambridge: Cambridge
University Press. 1995.
- Dominig, Gordenz. **Tektonik im Primitiven
Dachbau** (Tectonics in Primitive
Roof Construction). Zurich : Institut
Gaudens/ETH. 1980.
- Izikowitz, K.G. and Sorensen, Per. **The
house in East and Southeast Asia
: Anthropological and architectural
aspects.** London: Curzon Press. 1982.
- Fox, James. Comparative perspectives on
Austronesian houses; an Introductory
Essay, in James J. Fox (ed.), **Inside
Austronesian houses; Perspectives
on domestic design for living**,
pp.140-79. Canberra: Australian
National University. 1993.
- Levi-Strauss, Claude. **The Elementary
Structures of Kinship.** Harles Bell,
Strumer, and Needham, translated
and edited. London: Tavistock. 1970.
- Levi-Strauss, Claude. **The Way of the Masks.**
London: Cape. 1983.
- Loeb, Edwin M. and Broek, Jan O. M.
"Social Organization and the Long
House". In **Southeast Asia American
Anthropologist New Series.** 1947,
Vol. 49, No. 3 (July-September,
1947): pp. 414-425.
- Oliver, Paul. **Dwellings: The vernacular
house worldwide.** London: Phaidon.
2003.
- Rapoport, Amos. **House, form and culture.**
Englewood Cliffs: Prentice-Hall. 1969.
- Saicharoent, Chaowalid. **The survival
of vernacular architecture in a
modernizing world : a case study
of the Lawa's houses in Mae Chaem,
Thailand.** PhD Thesis. Oxford Brookes
University, 2010.

- Sather, Clifford. Posts, "*Hearths and Thresholds: The Iban Longhouse as a Ritual Structure*". In Fox, James. **Inside Austronesian houses: Perspectives on domestic design for living**. Canberra : Department of Anthropology, Research School of Pacific Studies, Australian National University. 1993.
- Sebeth, Achim. **The Batak: Peoples of the island of Sumatra: Living with ancestors**. London: Thames and Hudson. 1991.
- Vellinga, Marcel. **Constituting Unity and Difference : Vernacular Architecture in a Minangkabau Village**. Leiden: KITLV Press. 2004.
- Waterson, Roxana. **The living house: Anthropology of Architecture in Southeast Asia**. New York: Oxford University Press. 1990.

Kinship System and Social Organization in Southeast Asian Longhouses

Assistant Professor Rawiwan Oranratmanee, Ph.D.

Faculty of Architecture, Chiang Mai University

Abstract

This paper discusses about Southeast Asian longhouses with the concepts of kinship systems and social organization which are significant factors and determiners of longhouse vernacular patterns. This paper exemplifies the large and existing longhouses in Southeast Asian peninsula and archipelagos including Iban, Minangabau, Black Tai, Simalungun Batak, Karo Batak and Lawa. The analysis pinpoints that, though social organization of longhouse in Southeast Asia is varied by the ethnic groups, kinship patterns as well as rules of gender, hierarchy and seniority, spatial organization appears to be similar including the single-sided arrangement with hall and double sided arrangement. This paper establishes the body of knowledge in anthropology and architecture through the cases of Southeast Asian longhouses that tend to disappear in modernizing world.

Keywords: Kinship system, Social organization, Longhouse, Southeast Asia